

مشهد نیز به نهایت خود می‌رسد، تاآنجاکه پهلوان محمد باقدردتی که از عوام است، به قدرت می‌رسد؛ البته بعد

از مدت کوتاهی ملک محمود سیستانی اختیار شهر را در دست گرفته، حدود چهار سال حاکم شهر می‌ماند، نادر در

دوران او به‌سبب ناامنی‌هایی که برای مشهد به وجود می‌آید، اقدام به ساخت «ارگ پادشاهی در مشهد می‌کند و به ضلع جنوبی شهر وضعیت نظامی می‌بخشد.» با ورود شاه تهماسب ثانی به مشهد و پیوستن نادر قلی به او، حکومت و مشهد نقطه امید و اتکای ایران برای خروج افغانه از کشور می‌شود. در فاصله هجده‌ساله خروج افغانه از ایران و مرگ نادرشاه افشار، مشهد دوباره کانون توجه شده، گسترش و اهمیت می‌یابد و در عمل به مرکز سیاسی کشور و خزانه گنجینه‌های او تبدیل می‌شود. مرکزیت سیاسی مشهد باعث می‌شود که از نقش وجوه فرهنگی و مذهبی آن به‌مرور کاسته شده و «در نتیجه وجهه نظامی سیاسی شهر بیشتر نمایان شود.»

از دیگر مشخصه‌های دیگر مشهد در این دوره، کوچاندن جمعیت زیادی از ترک، کرد، لر، عرب، افغانه، ارامنه و حتی یهودیان از سایر نقاط به این شهر است که هم سبب تراکم جمعیت در این شهر می‌شود و هم اینکه بافت قومی و زبانی را متنوع‌تر می‌کند.

همچنین به‌دلیل سرریز جمعیت –خصوصاً ارامنه– به سمت روستاهای جنوبی مشهد چون الندشت، تقی‌آباد، کوهسنگی و زرگران، این روستاها که به‌دلیل کم‌آبی و نامرغوب بودن زمین تقریباً هیچ ارتباطی با باروی شهر ندارند، بیش از پیش به‌شهر متصل می‌شوند. در همین ایام و به سبب ازدیاد جمعیت و بروز کم‌آبی، آب بند گلستان با هزینه بسیار زیادی به شهر منتقل می‌شود.

از دیگر تحولات مهم کالبدی شهر مشهد در دوره نادری، توسعه ارگ حکومتی چهارباغ و ساخت عمارت جدید هشت‌بهشت در آن است. همچنین دو مقبره دیگر در مجاورت چهارباغ بنا کرد که از زمره ابنیه مهم و قابل توجه قرن دوازدهم در مشهد بودند اما در دوره‌های پهلوی و قاجار بنا به‌دلایلی تخریب شدند. در مقابل، توقف نهضت مدرسه‌سازی و ساخت کاروانسرا از نقاط تاریک این دوره است. همچنین حرم دیگر توسعه پیدا نمی‌کند، به‌جز ساخت خانقانه اسماعیل طلایی در میان صحن عتیق و ساخت یک گلدسته جدید و نیز طلاکاری گلدسته‌های

جدید و قدیم و ایوان اصلی ورودی حرم. جورج تمپس که در سال ۱۲۲۴ ه.ش از بخارا وارد مشهد شده بود، اوضاع مشهد را این چنین توصیف می‌کند: «مشهد در زمان صلح یک شهر مهم بازرگانی است و هر روز کاروان‌های زیادی از بدخشان، قندهار و هندوستان بدان روی می‌آورند. بازارهای وسیع آن مملو از کالاهای بازرگانی است و مردم از تمامی مذاهب و ملیت‌ها و قومیت‌ها به معامله و دادوستد مشغول هستند. در این شهر ۹۰۰کاروانسرای آباد هست. نادر از تمامی نقاط ایران و ممالک متصرفی خود عده‌ای را به مشهد روانه کرده است و برای آبادانی و پیشرفت شهر از هیچ چیز دریغ نمی‌شود.» در این زمان «مشهد دارای ۶۰۰هزار خانه و ۳۰۰هزار نفر جمعیت است.»

نادر همچنین تغییراتی در وقف‌های آستان قدس رضوی ایجاد می‌کند و کشیک‌های خدام حرم را که در زمان صفویه به نام پنج‌تن آل عبا نام‌گذاری شده بودند، به سه کشیک کاهش می‌دهد. منابع: تاریخ مشهدالطراح(از احمد ماهوان، و مجموعه پژوهش‌های مختلف مهدی سیدی در کتاب‌هایش

خانه‌های تاریخی تخریب‌شده در یک سال اخیر:

۱- خانه موسوم به «معمارباشی» که سازنده آن استاد معمارباشی بوده است ولی در خارج از بافت تاریخی شهر و غیربُتبی بوده که تخریب شده است.

۲- منزل «توکی» معروف به «رئیس‌التجار» که غیربُتبی بوده و مالک با مجوز شهرداری، آن را تخریب کرده است. منزل معمارباشی نیز با مجوز شهرداری تخریب شد.

۳- ۱۴خرداد سال جاری نیز منزل پدری استاد مشکاتیان مربوط به دوره پهلوی اول با مجوز سازمان پسماند شهرداری و به‌دست مالکان تخریب شده است.

خانه پدری تان را بازسازی کنید». این

سازمان حتی حاضر نمی‌شود درباره تغییر کاربری ملک، نظری بدهد. وراث هم که می‌بینند میراث علاقه‌ای نشان نمی‌دهد، خانه را رها می‌کنند و می‌روند. حالا اینجا شده است خانه کارتن‌خواب‌ها. چندوقت پیش هم دچار آتش‌سوزی شد و بخشی از بنا آسیب دید. دو هفته پیش، هدف سرقت قرار گرفت و چوب‌های سقف و یک کتیبه بی‌نظیر کاشی‌کاری‌اش که بسیار باارزش و منحصر به‌فرد بود، به سرقت رفته‌است.

● خانه مجتهدی؛ بهشتی با احوالی جهنمی خانه مجتهدی دومین خانه‌ای است که در آن قدم می‌گذاریم. الماسی را می‌ماند که زیر تلی از خاک پنهان کرده باشند. شکوه این خانه چند هزار متری را نه می‌توان توصیف کرد و نه به زبان آورد. تنها باید ایستاد و تماشا کرد و افسوس خورد. ستون‌های گچ‌بری بنا هم پای کاج‌های بلند و دیرسال خانه، سر بر آسمان گذاشته‌است. تمام اجزای یک خانه‌باغ اصیل ایرانی هنوز در این خانه زنده است و نفس می‌کشد ولی دریغ و هزار دریغ که از هر سمتی که وارد شدیم، جز خرابی ندیدیم! دو عمارت روبه‌روی هم در حیاطی بزرگ که یکی فضله‌خانه کبوتران شده‌است و دیگری انبار ضایعات و جعبه‌های پلاستیکی. این خانه در هر جای این کره خاکی بود، حالا قصری بود با راهروهای پر گل که هر ساله گردشگران بی‌شماری را میزبانی می‌کرد اما متأسفانه میان مالکیت آموزش‌وپرورش نیشابور و شرکت سیمان جوین گیر افتاده است و آرام‌آرام دارد جان می‌دهد. میراث‌فرهنگی کشور و دیگر سازمان‌های حمایتی هم انگار خوابشان برده‌است. معماری این بنا به‌دلیل آجر کاری بی‌نظیری که دارد، جزو آثار شاخص استان خراسان و ایران به‌شمار می‌آید اما این روزها رو به زوال و نابودی است. طبق گفته خبرنگار نیشابوری که همراهمان است، از سال‌ها پیش اختلافاتی بر سر مالکیت این خانه ایجاد شده است. آموزش‌وپرورش عملاً اینجا را به انبار وسایل اسقاطی تبدیل کرده است، آن چنان که تا سال ۱۳۹۳ این خانه زیر بار آهن‌آلات اضافه این سازمان کم‌خمر کرده بود و از این سال به بعد، پس از توافقی که با میراث

شد، یک مرمت در حد اینکه سقف را نگه دارند، صورت گرفت. در سال ۱۳۹۶ مالکان پذیرفتند که اینجا را تخلیه و از حالت انبار خارج کنند که تاحدودی عملی شد. در سال ۱۳۹۷ هم شهرداری تلاش کرد این بنا را تملک کند. توافقی هم بین شهرداری و آموزش‌وپرورش نیشابور صورت گرفت اما مسئله این است که آموزش‌وپرورش نیشابور به‌تنهایی اختیار فروش اموال این سازمان را ندارد و این مهم باید با موافقت وزارت آموزش‌وپرورش کشور انجام بگیرد. حالا یک سال‌و نیم است که همه چیز روی کاغذ باقی مانده است و منتظریم تا کسی پاسخی بدهد.

● خانه قریشی؛ تنها خانه تملک‌شده توسط میراث‌فرهنگی نیشابور

با آندوه از خانه مجتهدی می‌گذریم تا خودمان را به خانه قریشی برسانیم. خانه‌ای که کمی شانس با احوالش یار بود و سال گذشته به تملک شهرداری در آمد تا از آن به‌عنوان خانه گفت‌مان شهر استفاده شود و این روزها هم دارد مراحل مرمتی مختصر را پشت‌سر می‌گذارد. خانه قریشی نسبت به دیگر خانه‌های شهر قدمت چندانی ندارد اما محل آمدوشد ز چال سیاسی و مسئولان شهری بی‌شماری در دوره پهلوی بوده و تصمیم‌گیری برای بسیاری از اتفاقات تاریخی شهر، زیر سقف آن رقم خورده است. اینجا تنها خانه در نیشابور است که در دهه ۸۰ میراث‌فرهنگی تملکش کرده و در سال ۹۳ هم به شهرداری واگذار شده اما از آن زمان تاکنون بازگشایی نشده است. گویا در این مدت، مرمتی روی سقف صورت گرفته است تا بنا حفظ شود و آن را هم میراث انجام داده است. یک ماه پیش به‌علت بارندگی‌های شدید، سقف بسیاری از بناهای تاریخی از جمله اینجا آسیب دید. برای همین مرمت آن اکنون در حال انجام است.

● امین‌اسلامی؛ خانه وعده‌های عملی‌نشده در مسیرمان از پارکی می‌گذریم که با نام «گنجی» تابلو خورده است. این پارک تا همین چند سال گذشته زمین «خانه تاریخی گنجی» بود که تخریب و به پارک تبدیل می‌شود. عمارت امین‌اسلامی که روبه‌روی باغ ملی نیشابور قرار دارد، متعلق

اتاق‌های خانه مجتهدی که به انبار ضایعات تبدیل شده است

در به جا مانده از یک خانه قدیمی در نیشابور

مهم‌ترین بناهای تخریب‌شده در سال‌های گذشته:

۱- بنای موسوم به «جوانمرد قصاب» در روستای آستایش، بخش میان‌جلگه که مربوط به دوره تیموری بوده است و درحدود دهه۷۰ه اوقاف برای بازسازی مجدد، آن را تخریب کرد.
۲- «کاروانسرای شیردار» در دروازه عراق نیشابور را هم در دهه۶۰ شهرداری تخریب کرد و اکنون هنرستان فنی‌وحرفه‌ای است.
۳- «کاروانسرای فرخ‌آبادی» در بازار تاریخی نیشابور را نیز شهرداری در دهه۶۰ تخریب و تسطیح کرد.
نکته: تعداد آثار تاریخی تخریب‌شده پس از انقلاب، بسیار زیاد است و این سه اثر، مهم‌ترین آن‌ها هستند.

به دوره پهلوی اول است و گویا در دوره پهلوی دوم هم بخش‌هایی به آن افزوده شده است. این بنا دو ویژگی مهم دارد. نخست اینکه صاحب اینجا مرحوم حسن امین‌اسلامی، عضو چند دوره انجمن شهر، در این شهر بوده و دوم اینکه عمارت او هم مثل خانه قریشی محل آمدوشد ز چال نامدار و وزرای دوره پهلوی بوده است. در سال ۱۳۸۰ میان وراث امین‌اسلامی، شورای شهر و شهرداری توافق‌هایی برای حفظ بنا انجام شد که چند بند داشته‌است. نخست اینکه باغ امین‌اسلامی را شهرداری بازگشایی و به پارک عمومی تبدیل کند. آن زمان اینجا بیش از ده‌ها اصله درخت داشته اما پس از واگذاری به شهرداری، از انبوه درخت‌هایش چیزی باقی نمانده است. در بند دوم خانواده امین‌اسلامی خواسته بودند که شهرداری اجازه دهد در جوار این خانه یک مجتمع تجاری بزنند. سال ۸۱ این مجتمع در حد آهن و آجر بالا رفت اما از همان زمان به‌صورت مخروبه باقی مانده و محل آمدوشد معتادان و کارتن‌خواب‌ها شده است. بند سوم توافق هم این بود که از اینجا خیابانی کشیده شود که خیابان بعثت را به خیابان امام‌خمینی(ره) نیشابور وصل کند که این بند هم به دلیل اعتراض میراث فرهنگی اجرا نشد. سال ۱۳۸۳ فرماندار و شهردار وقت تصمیم گرفتند این خانه را به مرکز گفت‌وگوی جوانان جاده ابریشم که زیر مجموعه سازمان یونسکو بود، تبدیل و جوانان کشورهای آسیایی در آن همایش‌هایی را برگزار کنند که این اتفاق هم نمی‌افتد. در نیمه دوم دهه ۸۰ شهرداری تصمیم می‌گیرد این خانه را به‌عنوان ساختمان یکی از اداراتش استفاده کند که این هم انجام نمی‌شود. حالا ۹۱سال است که آب همین است و رودخانه همین و هیچ اتفاق تازه‌ای برای این خانه نیفتاده است. این در حالی است که داخل بنا به‌دلیل نبود رسیدگی لازم دچار رطوبت و فرسودگی شده است و هر آن بیم فروریختنش هست.

● خانه رئیس‌التجار؛ تخریب شد مافقط به ویرانه‌های خانه رئیس‌التجار رسیدیم. خانه‌ای که یکی از زیباترین خانه‌های نیشابور توصیفش می‌کنند اما به‌دلایل تکراری مانند عدم موافقت مالک و میراث و شهرداری سالان گذشته تخریب شد. نکته تامل برانگیزی که یکی از خبرنگاران نیشابور در پایان این بازدیدها

به آن اشاره می‌کند، این است که: «در نقشه جامع و تفصیلی شهر نیشابور که به تایید شورای عالی شهرسازی رسیده است، خانه‌های تاریخی به‌عنوان لکه‌های میراثی تعیین نشده‌اند و در طرح تفصیلی نامشان با عنوان کاربری مسکونی، تجاری، آموزشی یا دیگر کاربری‌ها ثبت شده است. حال آنکه بخش عمده پهنه هسته مرکزی این شهر در حریم کهن شهر تاریخی است. لزوم مطالعه و ارزیابی کارشناسی میراث فرهنگی در مرکز شهر به طور جدی مغفول مانده است.»

شهرآرامش

روزنامه شهرآرامش و زندگی

شنبه ۲۲ شهریور ۱۳۹۲ ۱۲ شهریور ۱۳۹۲

SHAHRAANews.IR

۵۰

↓

تاریخی و هویت

وضعیت ۶خانه تاریخی نیشابور که نیاز به مرمت فوری دارند

خانه وکیلی

قدمت: پهلوی اول

متراژ: ۳۷۸ مترمربع

شاخصه معماری: وکیلی دارای تزیینات داخلی، تراس، ستون‌های چوبی و سرستون‌های بسیار زیبایی است.

وضعیت: به‌دلیل بی‌توجهی، سقف قسمتی از بنای جنوبی ریزش کرده است و درصورت رها ماندن، احتمال تخریب کل بنا وجود دارد.

خانه مشکاتیان

قدمت: اواخر قاجار، اوایل پهلوی

متراژ: ۷۸۴ مترمربع

شاخصه معماری: استفاده از گچ‌بری ویژه در سراسر سقف و آجرکاری در نما به‌صورت «کلاغ‌پر» و «خسته راسته» از ویژگی‌های بناست که نمونه و نماینده منحصر به‌فردی از معماری دوره قاجار در نیشابور بود. **وضعیت:** هفته گذشته ۹۰درصد آن کاملاً ویران شد.

خانه مجتهدی

قدمت: قاجار-پهلوی

متراژ: ۲هزار مترمربع

شاخصه معماری: مجتهدی دارای تزیینات زیبایی در نمای داخلی و خارجی است. همچنین این بنا دارای حیاط مرکزی و بادگیر هشت‌طرفه بسیار منحصر به‌فردی است.

وضعیت: باید هرچه سریع‌تر تعیین‌تکلیف و به دستگاه‌های متولی واگذار گردد تا به‌صورت جدی مرمت شود.

خانه قریشی

قدمت: ۱۳۲۵_ اوایل پهلوی دوم

متراژ: ۷۹۴ مترمربع

زیربنا: ۵۳۲ مترمربع در دو طبقه زیرزمین و طبقه اول **شاخصه معماری:** معماری قریشی، برون‌گراست و ساختمان را حیاطی دورتادور احاطه کرده است. قوس طاق‌ها و راه عبور قنات از حیاط خانه جزو شاخصه‌های بناست.

وضعیت: برای جلوگیری از نفوذ رطوبت، در مرحله مرمت اضطراری است.

خانه رئیس‌التجار

قدمت: قاجار

متراژ: ۳هزار متر مربع

شاخصه معماری: رئیس‌التجاریکی از خانه‌های زیبای تاریخی نیشابور بود که وجود دو حیاط اندرونی و بیرونی و قرار داشتن یک حمام قدیمی در شمال ملک، از ویژگی‌های برجسته آن به شمار می‌رفت.

وضعیت: متأسفانه در سال گذشته، مالکان آن را تقریباً تخریب کردند.

تمام اجزای یک خانه‌باغ اصیل ایرانی هنوز در خانه

مجتهدی زنده است و نفس می‌کشد ولی دریغ و هزار دریغ که از هر سمتی که وارد شدیم، جز خرابی ندیدیم! دو عمارت روبه‌روی هم در حیاطی بزرگ که یکی فضله‌خانه کبوتران شده است و دیگری انبار ضایعات

و جعبه‌های پلاستیکی. این خانه در هرجای این کره خاکی که بود، حالا قصری بود با راهروهای پرگل که هر ساله گردشگران بی‌شماری را میزبانی می‌کرد

خانه امین‌اسلامی

قدمت: پهلوی دوم و به روایت کتیبه موجود در ضلع جنوبی بنا، در سال ۱۳۷۳ هجری قمری ساخته شده است.

متراژ: ۱۳۰۰مترمربع

شاخصه معماری: یک کوشک در داخل باغ، خودنمایی می‌کند که دارای دو طبقه به‌صورت زیرزمین و هم‌کفه است. وجود کلاه فرنگی به‌عنوان نشان ورود غرب در معماری این بنا، آن را متمایز کرده است.

وضعیت: به‌دلیل عمل نکردن شهرداری به تعهداتش، سال‌هاست که بلا تکلیف مانده است.